

Доц. др Драган К. Вукчевић

ОСНОВНИ ПРОБЛЕМ НАШЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Свему што постоји као да је усађена тежња ка равнотежи, чију суштину представља мјера. Али, свему што постоји није увијек суђено да кроз своје постојање и постигне равнотежу, нити да оствари мјеру. Зато је суштинско питање сваке цјелине, без обзира да ли је то организам, држава, или звјездани систем, да ли је могуће, и како, ако јесте, да се постигне равнотежа у себи, и са средином у којој се постоји.

Значај овог питања је посебно велики (и драматичан) у сложеним државним заједницама. Савезна Република Југославија је једна од таквих творевина. Овај прилог је покушај, више да се да скица питања, него да се да нацрт одговора на, по нашем мишљењу, кључно питање: да ли је могућа трајна равнотежа СР Југославије у федеративном облику.

Намјерно истичемо у федеративном уређењу, јер овај проблем није толико значајан, нити сложен, уколико би уређење имало конфедеративни, или, пак, унитарни облик. То зато што конфедерација значи опредјељење за самосталне државе чланице, које су повезане само неким заједничким интересима, а који не доводе у питање суверенитет држава-чланица. С друге стране, унитарна држава из других разлога, такође нема проблема који се намеће федеративном уређењу. У њој су републике-чланице потопљане у суверенитет врховних органа унитарне државе. Тачније, оне и не би постојале у својим садашњим границама и у постојећем облику, јер би их замијениле бројније и мање регионалне јединице. Из наведених разлога, питање које смо поставили на почетку има своју актуелност, значај и сву сложе-

ност само уколико Југославија задржи своје федеративно уређење.¹

Дакле, кључно питање, или основни проблем наше федерације, није да ли је она могућа са двије федералне јединице (јер она већ постоји, па је самим тим могућа), већ да ли она може бити стабилна и трајна, као израз равнотеже интереса постојећих федералних јединица. Тачније, да ли је могуће велику фактичку неједнакост, која постоји међу републикама-чланицама, претворити у формалну равноправност, која ће бити израз равнотеже и мјере као основе стабилне заједнице у којој оне постоје.

Овом проблему могуће је приступити на различите начине, са различитих становишта. Чини се да све приступе, у основи, можемо подијелити у три групе. Први су они које можемо означити као *формално-правне*. Такав приступ је окренут, прије свега, анализи нормативно-правних рјешења, чији је највиши израз Устав СР Југославије и устави Републике Црне Горе и Републике Србије; као и анализа закона који извиру из ових устава. Ови приступи у свакој анализи требају да представљају полазиште за изучавање овог проблема. На жалост, код многих писаца са анализом нормативно-правног слоја, не само да почиње већ и завршава анализа овог проблема. Другу групу приступа означавамо као *социолошке*. Њихова основна усмјереност је ка откривању социолошког субстрата правних норми и установа, ка откривању друштвене позадине и животних токова, из којих и нормативно-правни слој добија своје објашњење и право значење. За разлику од присталица нормативно-правног приступа, присталице социолошког приступа у нашој правној и политичкој науци су данас у мањини. И на крају, могуће је издвојити још један приступ, или приступе, који се обухватају именованом *метафизичком приступу* овом проблему. Он је својствен оним, не баш многобројним мислиоцима, који покушавају да и нормативно-правно и социолошко сагледају само као видљиве и искуствене ентитете дубљих, надискуствених, односно метафизичких основа.

Без обзира за који се приступ определили, који нам се чини најбитнијим за сагледавање изнијетог проблема, остаје чињеница да само из сагледавања *цјелине* могуће је и наведени проблем правилно објашњавати и тачно разумјети. Наш прилог расправи овог проблема односи се, прије свега, на *социолошки аспект*, што неминовно читавом раду даје само *фрагментаран карактер*.

¹ Наше занемаривање конфедеративног и унитарног рјешења за уређење Југославије не значи да они нису теоријски интересантни, или, пак, практично оствариви. Опредјељење за анализу федералног рјешења унутрашње структуре и уређења Југославије, условљено је, с једне стране, темом овог научног скупа, као и већом сложености са становишта остварења идеје равнотеже и идеала мјере, с друге стране.

Зашто смо се определијели за социолошки приступ? И зашто њему дајемо предност. Два су основна разлога за овакав наш став. Прво, у времену смо доминације правног позитивизма, чији је најистакнутији вид правни нормативизам. То је гледање на право које увијек полази од норме, а на жалост се, скоро најчешће, једино њоме и бази. Наравно, ваља разликовати нормативни од нормативистичког приступа, јер овај први даје примат норми у проучавању права, а за овај други норма је све у праву. Са овим је повезан и други разлог због којег дајемо предност социолошком приступу у изучавању проблема којим се бавимо. А то је настојање да нормативно схватимо као дио друштвеног, из цјелине којег и оно добија своје објашњење и значење. Из тих разлога много нам је ближи социолошки приступ овом проблему од нормативистичког.

Истовремено у овом прилогу ми се не бавимо метафизичким приступом овом питању. Не улазећи у дубље разматрање значаја метафизичког приступа за разумијевање и права и друштва (који нам је, иначе, веома близак), овдје само истичемо да је сваки говор о надискуственом веома спорно филозофско питање, и много више ствар интуиције или вјере, него објашњења и доказивања.

Опредјељујући се за социолошки приступ ми се залажемо и за афирмисање једне релативно младе науке — *социологије права*. На жалост, то је дисциплина која је, не само код нас, са слабом традицијом, и не великим бројем својих присталица данас. Ипак, вјерујемо да нормативистички приступ праву, који је дао печат правној мисли у вијеку на чијем смо измаку, може бити критички превладан једино заснивањем нове дисциплине каква је управо социологија права.

Социолошки приступајући овом проблему неопходно је указати на друштвену позадину, социјални супстрат нормативно-правног слоја. Потребно је указати на *показатеље* преко којих можемо прецизније и поузданије утврђивати могућност равнотеже интереса у нашој федерацији. Те показатеље, по нашем мишљењу, могуће је подијелити у двије групе. Једну групу сачињавају тзв. квантитативни, а другу квалитативни показатељи. Основа њиховог разликовања је у могућности њиховог емпиријског мјерења.

Квантитативне показатеље сачињавају: број становника, величина територије, и материјални ресурси република-чланица наше федерације.

Квалитативне показатеље сачињавају: поријекло, вјера (религија), и језик.

Треба истаћи да показатеље које узимамо за основу објашњења структуре наше федерације, и које користимо као индикаторе за утврђивање могућности стабилне и трајне равнотеже интереса у њој, треба схватити само као *најбитније*, а не и као једине.

Што се тиче квантитативних показатеља јасвим је евидентно да се ради о великој несразмјери између федералних јединица које сачињавају Савезну Републику Југославију. Становништво, територија и материјални потенцијали Републике Црне Горе и Републике Србије су битно различити. Тачније речено, преко ових показатеља може се утврдити велика фактичка неједнакост двије чланице наше федерације.

Што се тиче квалитативних показатеља (поријекло, вјера и језик), можемо утврдити велику сличност и блискост између двије наше федералне јединице. Не улазећи у спорна, и понекад веома политизована питања поријекла становника наших федералних јединица, можемо рећи да између њих, посматрајући наведене индикаторе, постоји велика блискост.

На тај начин и наведени показатељи јасно говоре о доста сложеној ситуацији и могућности остварења стабилне равнотеже интереса кроз федеративно уређење у СР Југославији. Једноставно речено, оно што је видљиво разликује и удаљава двије федералне јединице, а оно што се не види (али није мање битно), повезује и зближава. Није ствар науке да доноси политичка рјешења, али и политичка рјешења која се не заснивају на научним процјенама могу да се донесу (а наше искуство говори да то може бити, а често пута и јесте), рјешења на штету великог дијела становника једне државе. Зато, свако *политичко рјешење* о судбини унутрашњег уређења у СР Југославији, које неминовно добија и свој правни израз, *мора водити рачуна о структурним елементима* појединих федералних јединица, односно постојећих Република.

Осим структуре СР Југославије, за разумевање и објашњење проблема којим се бавимо, веома је битно сагледати и њену *динамику*. Анализирајући динамички аспект овог проблема, потребно је истаћи да од краја XVIII вијека на овим просторима *уторедо пулсирају двије идеје*. Једну оличава тежња ка уједињавању јужнословенских народа у једну државу, а другу означава настојање за стварање самосталних држава, чију ће суштину представљати нација. Више од два вијека унитаризам и сепаратизам се крваво сукобљавају на нашим просторима, дајући овом питању изузетну драматичност.

Почетак XX вијека може се означити као велики тријумф оних који су тежили уједињењу јужнословенских народа. Али, исти тај вијек означава и тежњу присталица друге идеје, која је водила и води раздвајању заједничке државе, стварању већег броја мањих националних држава. При крају овог стољећа можемо рећи да је идеја сепаратизма тријумфовала над идејом која је на почетку стољећа тако тријумфално најавила своје остварење на политичкој сцени. Дух нашег времена је *дух сепаратизма*. А његов најизраженији облик је национализам.

Ову чињеницу треба имати на уму и приликом анализе постојећег стања, јер веома битно утиче и на структуру међусоб-

них односа република-чланица у Савезној Републици Југославији.

За објашњење и разумијевање проблема којим се бавимо, поред анализе показатеља којим се утврђује структура наше федерације, и поред утврђивања динамике, односно правца кретања наше федерације, неопходно је узети у обзир и још једну групу чинилаца. Они се односе на *утицај међународних снага* на унутрашње токове у СР Југославији. На значај ових чинилаца посебно указују присталице тзв. свјетско-системске анализе. Јасно је, да се више ниједна појава, у било ком дијелу савременог свијета, не може објаснити сама за себе, без узимања у обзир свјетско-системске цјелине у којој она постоји. Узимање у обзир овог чиниоца је у складу са основним приступом за који смо се на почетку спредјелили. Исто као што нормативно-правни слој не може бити објашњен сам из себе, тако и поједино друштво и држава не могу бити тачно објашњени уколико се занемари њихово међународно окружење, и нај контекст, из кој сваки догађај у појединим друштвима добија своје мјесто, улогу и значење.

Тако је и са догађајима и рјешењима у СР Југославији. Мрежа свјетско-историјских збивања је неопходна за објашњење и догађаја код нас. А на тој свјетско-историјској сцени ми присуствујемо догађајима који означавају *поремећену равнотежу глобалних међународних односа*. То је оно, што се назива успостављањем новог свјетског поретка, а чија суштина није ништа друго, него стварање нове подјеле свјетске моћи. Овај поремећај у међународним односима за нас је посебно интересантан и значајан због једне чињенице.

Наиме, на мапи свијета као да постоје одређене *чворне, неуралгичне тачке* на којима се потреси у међународним односима брже осјете, дубље доживе и, по правилу, на трагичнији начин заврше, него на осталим мјестима. Једно од таквих мјеста, куда пролази „*дијагонала мржње*“, јесте и Балкан.

Досада смо изнијели три прупе чинилаца који утичу на рјешавање сложеног односа између федералних јединица унутар СР Југославије. Анализа структурних, динамичких и свјетско-историјских чинилаца указује на значај садашњег тренутка за рјешење овог проблема. Показује се да смо на својеврсној *раскрсници*. Са ње, условно говорећи, воде три пута. Један је *конфедерализација* Југославије, која води њеном даљем разлагању на саставне елементе. Други је *унитаризација*, која настоји да избрише разлике, особеност, и специфичност република-чланица постојеће федерације. И на крају, је пут *федерализације*, као покушај тражења равнотеже и мјере, у циљу стварања стабилне Савезне Републике Југославије.

Покушали смо да укажемо на значај проблема који са собом носи федеративно уређење, да истакнемо најбитније факторе и да сагледамо најзначајније чиниоце који имају утицаја на

било које политичко опредјељење. Искуство показује да наш менталитет упадљиво карактеришу двије особине: недостатак осјећаја за мјеру и недостатак континуитета у праћењу и стварању. А велика поука цјелокупног историјског искуства, не само у политици и праву, је: да само оно што се постепено и темељито градило је и дуже опстајало и стабилно постојало. Управо та *постепеност* у тражењу мјере унутар наше федерације, требало би да буде неопходан услов било ког политичког рјешења.

Осим постепености, као неопходног услова, чини нам се да посебно треба инсистирати на *поштовању воље народа* и *поштовању постојеће процедуре и прописа*. Воља народа, која се најлегитимније изражава кроз референдум је, или би требало да буде, гарант легитимности било које политичке одлуке. А поштовање постојеће процедуре политичким одлукама даје легалност, односно законитост. Дакле, без обзира на садржај политичко-правног рјешења постојећег проблема, остаје као неоспорна *приједност* поштовање воље народа, постојеће процедуре и постепености у тражењу рјешења.

Као што смо на почетку истакли, више скицирајући проблем, него дајући нацрт његовог одговора, покушали смо да укажемо на његову сложеност, значај и озбиљност. Истовремено, покушали смо да се заложимо за *врједновање социолошког приступа*, и за афирмацију социологије права, као веома битних за објашњење и разумијевање проблема којим смо се бавили.

На крају, треба истаћи још двије чињенице. С једне стране, треба имати на уму да је тражење мјере и остварење равнотеже својеврсно *трагање без краја*. То је процес у ком су једанпут постигнута равнотежа, и остварена мјера, увијек у складу само са постојећим односом снага и датим тренутком. У том смислу, и политичко-правна рјешења увијек треба сматрати као привремена и релативна. С друге стране, у рјешавању оваквих проблема *научни скупови*, попут овог, *никада нису имали већи утицај и одлучујући значај*. На жалост, ова се питања нијесу рјешавала, не само на скуповима ове врсте, него често, ни у најзначајнијим политичким установама једног друштва, већ односом реалних политичких снага. Наравно, та чињеница, иако обесхрабрује, не може да оправда и ослободи одговорности посленике науке и оне који сачињавају научне институције. Чак и онда, када нијесу у стању да битније утичу на промјену друштвених и политичких токова, они су дужни за рад сопствене савјести и одговорности свог позива да изнесу свој став и саопште своје мишљење.

Dragan K. Vukčević

THE BASIC PROBLEM OF OUR FEDERATION

— Summary —

The basic problem put forward in this paper is the question of a stable and lasting balance of interests of the constitutive parts — republics in the Federal Republic of Yugoslavia. Special attention is paid to the quantitative and qualitative structural indicators. Quantitative indicators include population, territory and material potentials whereas the qualitative ones imply origin, religion and language. The paper then points out the significance of dynamism in the development of the idea of Yugoslav unity in the twentieth century. The importance of the world-system approach to this problem is especially stressed. The author supports the evaluation of sociological approach and affirmation of sociology of law in dealing with the problem.

